

Нове життя, або немає часу бавитися...

Ганна Черінь

1. Ще в місті

Демко жив у великому місті. Тато працював на сталеварні, а мама господарювала вдома, поки діти були ще малі. Була в Демка ще й старша сестричка Ліда, що цього року вже пішла до коледжу. Вона мешкала в студентському гуртожитку, і тому Демко почував себе вдома дуже самотнім. Коли його питали, чи є в нього брат або сестра, Демко розчаровано відповідав:

— Та є — сестра, але так ніби й нема. Вона така велика, що з нею ні в що гратися не можна. Знає тільки свої лекції і приятелів, а для мене в неї часу нема.

Одного разу Ліда підслухала такі нарікання й обізвалася:

— А чи я мало з тобою бавилася, коли ти був маленький?! Коли мені було десять, а тобі два роки? Я ж тебе "на копках" носила, на колінах гуцикала... Пам'ятаєш: "Ой гоп, чуки-чук, наловив Дем'янка шук!..."

— Еге, гуцикала... Може б, ти мене тепер погуцикала?

— Ти вже великий, бався в що інше. Ну, до побачення, Демчику, я поспішаю до школи.

За Лідою тільки вітер майнув, а Демко, зітхнувши, взявся за домашню працю для рідної школи. На це він також нарікав: сусіди американці на вулиці в м'яча бавляться, а Демкові доводиться відмінити іменники четвертої відміни, та ще й середнього роду. Особливу мороку Демко мав із словом "теля" Давальний відмінок: кому? чому?

— Мамо, як треба казати: "телятові" чи "телю"?

— Ні так ні сяк, — відповіла з кухні мама. — Теляті.

Поки Демко упорався з "телям", прийшов з роботи батько. Він був сьогодні дуже невеселий, навіть сердитий. Не зажартував, як завжди, маму в щічку не поцілував.

— Що трапилося? — стривожилася мама. — Нездужаєш, може?

— Завтра не йду на роботу...

— Аж так тобі зле? — зойкнула мама. — Може, треба до лікаря? Чи ти вже в нього був?

— Я, слава Богу, здоровий, але наша сталеварня захворіла. Немає нових замовлень, отож майже третину робітників відіслали додому. Як буде більше праці, нас покличуть.

— От і добре! — зрадів Демко. — Тепер ми будемо щодня по рибу ходити, правда, тату?

Тато, хоч і сумний, засміявся.

— По рибу, може, коли й підемо, але не кожного дня. Я зобов'язаний ходити, на реєстрацію, а також пильнувати, щоб одразу вийти на працю, як покличуть. Бо інакше нам не заплатять забезпечення, та й мою роботу могли б віддати комусь іншому. Але в

суботу чи неділю ми таки підемо рибалити!

Демкові й те гаразд. Вдома тато все поробить в хаті і в садочку під час тижня, а тоді й по рибу можна...

— Сідайте обідати, тоді поговоримо.

Демко закінчив відміняти "теля". А все ж у кличній формі замість "теля!" поставив "телятко!". Воно ж таке маленьке...

Пообідали й узялись читати сьогоднішню пошту. Демків обов'язок був "кидати сміття до сміття", цебто викидати настирливі листи від непроханих продавців чого тільки хочете й не хочете. Як от: "Нові мисочки для вашого кота"...

— А в нас немає кота! Мамо, а може б, ми і купили? Така гарна мисочка... А потім і котика придбаємо...

— Без кота мисочки не купують, а кота в нас нема кому доглядати.

— Я буду доглядати, я!

— Справді? Ну, побачимо. Напиши листа до святого Миколая. Але спершу розпитай, як доглядати того кота. Це не так легко, як тобі здається. А поки що викинь те до сміття. Ні, ні, не це, це ж лист від тіточки Марти. Давай його сюди!

"Мої дорогі, — писала тітка. — У нас на фермі вже почалась весна. Поле зазеленіло, йдуть рясні тихі дощі, все обіцяє добрий урожай. Але, щоб його зібрати, треба тяжко працювати, а мені без Петра це досить трудно. Я ще не намилася керувати трактором, та й дуже він часто псується, бо старий. Може б, ви приїхали хоч на пару днів допомогти мені?"

Дядько Петро несподівано помер від розриву серця минулої осені. Він здавався таким здоровим, міцним, непохитним. Ще тиждень перед тим сидів із ними за столом і співав на весь голос своїм дужим, оксамитним голосом. Він так любив землю, працював невтомно, і його невеличка ферма красувалася на весь повіт. Тітка Марта сама докінчила збирати урожай, зорала разом із Демковим татом поле на зиму, законсервувала груші та сливи і якимось доглядала дві корови, свинку з поросятами, десяток курей та одну гуску.

— Краще б Марта продала ферму, — зауважив тато.

— Я їй казала, так не хоче! Говорить: "Тут ми удвох із Петром працювали, я цю землю так полюбила, як він. Де не йду, мені вчувається, що Петро поруч співає... Нікуди я звідси не піду".

— Ну що ж, складається так, що ми їй допоможемо. Це недалеко. Як буде що нового, Микола мені задзвонить, сяду в авто й за дві години буду в місті.

Микола — це мамин брат, з яким на спілку Демкові батьки купили будинок: на першій поверсі оселилася Демкова родина, а на другій — дядько з тіткою та їхній син Дмитро — також не компанія для Демка, бо ще старший від сестри Ліди...

— Що ж, мені належать три тижні вакацій, тож як тільки Демко скінчить науку, поїдемо до Марти на ферму, — вирішила мама.

2. Всі їдуть на вакації

Коли надворі так тепло і сонячно, коли дзвенить пташиний спів, коли на вулиці

радісно верещать малюки, коли синє небо кличе під своє шатро, важко сидіти в штучно охолодженій шкільній кімнаті та відміняти "теля". Це відчуває навіть вчителька, тому на другій лекції вона дала нам значно веселішу роботу: написати про вакації. Куди хто поїде або куди хотів би поїхати. Писали діти про далекі дивні краї: про Флориду, про Гавайї, а одна дівчинка навіть про Австралію... Так вона розповідала, ніби вже побувала в Австралії, — про лагідних сонливих коал, про кенгуру, що можуть стрибнути на 42 стопи...

— Аж так далеко? А ти бачила? Звідки ти знаєш? — сердився Демко.

— Я не бачила, але побачу. Поки що я читала про це в книжці. Я думаю, що не всі і не завжди так далеко стрибають, тільки деякі, коли їм це потрібно, коли за ними хтось женеться...

— Як, наприклад, хто?

— Як, наприклад, ти! — відрубала дівчинка.

Вчителька їх утихомирила, бо ж треба дати й іншим розповісти про свої вакаційні мрії. Плани були далекосяжні, фантастичні! Любко мріяв податися в Африку на сафарі. Він одразу признався, що поки що це тільки мрії...

— Але колись неодмінно поїду! — запевнив Любко.

Найкращий твір написала Леся. Вона поїде на три тижні в Україну, в далеку Вітчизну, котрої ще ніколи не бачила.

— Бабця розповідала, що там панують москалі. Але тепер настала воля, скрізь синьо-жовті прапори, звучить рідна мова, і я дуже рада, що навчилась її в школі українознавства, — буду зі своїми кузинками бавитись і розмовляти.

— Молодець, Лесю, — похвалила вчителька. — Привези нам звідти багато-багато фотографій і розкажи про свою Батьківщину нам всім.

— Ну, а ти, Демку, що запланував? Прочитай свій твір! — звернулась учителька. — Чи не на Марс зібрався?

— Ні, не на Марс і навіть не на Місяць...

— Його й так туди б не пустили! — підштрикнув Демка його приятель Івась.

— Тебе також ні, — відгризнувся Демко. — Але я не на Марс. Я поїду на ферму.

— На фа-а-а-арму?! — розчаровано загули діти. — Що там робити? Будеш теля пасти?

— Не теля, а корову, навіть дві. А що ж? Звідки ми молоко дістаємо, може, з Марса? Якби не було корови, не було б і молочка, ані масла, ні сиру... Справа в тім, що мій дядечко-фермер минулої осені помер, і тітка просить їй допомогти. То ми й поможемо, як можемо.

— А ти корови не боїшся? — глузував Івась.

— Боюсь. А бика ще більше. А ти ні?

— Не боюсь! — хорохорився Івась.

— Побачимо! Приїдь до нас на ферму, покажеш, який ти герой.

Задзвонив дзвоник. Кінець науки, початок вакацій.

— Діти, попрощайтесь один з одним на ціле літо. Обмінюйтеся адресами — будете

листи писати. Це вам завдання на літо.

3. Оце фарма...

Авто наладоване понікуди. Не могли вирішити, що потрібно на фермі, а що ні.

— Та куди ти береш черевички на високих каблуках! — сердився тато.— Куди ти в них на фермі підеш?

— А в неділю до церкви!

— Ну, то ще й білі рукавички візьми!

— І візьму. Пам'ятаєш, як Марта до нас у гості приїжджала, то й рукавичок не забула. А ти візьми вишиті краватки для себе й Демка. Якраз у церкві люди побачать українську вишивку, то й про Україну питатимуть.

— А чого ти ці горщики береш?

— Марті на подарунок. А ти не забудь узяти свій і Демків велосипеди. Отам якраз вони потрібні, та й є куди ними ганяти...

Вийшли за місто, минали безмежні ряди кукурудзи й сої, що аж співали на сонці, напоєні вчорашнім дощем. Над полями літали зграї чорнокрилих бистрооких птахів, шмигаючи перед самим авто.

— А, розбійники, перевіряють, чи є вже зерно в качанах. Ці можуть все дощенту видзьобати, якщо їх не відігнати.

— А як їх відганяти, тату? Ходити з палицею по полю?

— Саме так. Оце вже маєш роботу в тітки Марти. Візьмеш батога в руки й будеш гайворонів відганяти.

Демко думав: а чому й ні? Це цікава робота, щось ніби сафарі в Африці, тільки без левів і слонів. Все ж таки полювання! От тільки чому тато так сміється?

Тітка Марта стояла при воротах і, прикривши очі дашком правої руки, пильно дивилась на шлях.

— Приїхали! Приїхали! — кинулась вона до Демка з обіймами.— Що ж ви так довго барилися? Лишіть речі в авті, ходімо їсти, поки страва не захолола.

Взяли тільки подарунки, а інше лишили на потім. На столі вже все стояло приготоване, як до весільного бенкету. І чого тут тільки не було! А найсмачніше — те, що виросло на фермі: молоденька кукурудза, соковиті полуниці, перші ранні пахучі яблучка, жовтуваті, з рожевими смужечками. Демко так наївся, що ледве зі стільця піднявся. Вийшов у садок, ліг на лежак під грушею й заснув.

Снилася йому Африка. Він з Івасем їхав автом через посушну пустелю. Сонце палило немилосердно, сухе бадилля сумно хиталось на ледь помітнім вітрі, а навколо бродили череди антилоп, кіз, зебр і жирафів, шукаючи собі поживи. Раптом із кущів вистрибнули дві левиці, погналися за черідкою антилоп. Антилопи кинулись утікати, і їм би вдалось врятуватися, коли б попереду на них не чекала засідка ще трьох левиць. Одна з антилоп з розгону налетіла на левиць — сама їм у лапи потрапила. Всі три кинулися на ту нещасну антилопу, і прийшов би їй кінець, якби не Демко та Івась. їм було до болю шкода маленької худенької антилопки, і вони скерували авто просто на левиць.

— Вікна позачиняй! — гукнув Івась, що сидів за кермом. Авто грізно загурчало і спинилось. Левиці облишили свою жертву й кинулися врозтіч. А потім, голодні й розлючені, стали стрибати на авто й шкрябати його пазурами та бити потужними лапами так, що мало не перекинули.

— Тікаймо! — кричав переляканий Демко. — Вони замість антилопи нас поїдять!!!

Але розпалене спекою авто не хотіло заводитись. Івась натискав, шарпав усі важелі, але нічого не помагало.

— Давай-но ляжемо і замремо, може, вони нас лишать у спокою, — шепнув Демко.

Не сперечаючись і навіть не відповідаючи, щоб не робити шуму, Івась хитнув головою й тихенько осів. Демко притулився до нього. Їхні серця гупали, як барабани, в жахливій тиші. Левиці заглядали у вікна й, мабуть, дивувалися: де ж поділися ті, що хотіли відібрати від них здобич? Як би то не було, але невдовзі звірі вже не звертали уваги на авто; хлопці підвелися з підлоги й знову пробували завести авто. Авто відразу заклекотіло, і хлопці чимдуж погнали назад, далі від звірини...

— Що це ти так кидався, що мало з лежача не скотився? — питала тітка Марта. — Що тобі снилося?

— А де Івась? — протер хлопець очі й заклопотано озирнувся навколо. — Де це я?

— Так у мене на фермі. І ніякого Івася тут нема, самі тільки Джони та Майки.

— О, так, так... Мені, тіточко, сафарі приснилося. Мало мене левиця не з'їла!

— Тут у нас левів нема. Є зайці, лиси, куни, миші, щури... Отаке в нас сафарі!

— Ну й добре, що левів нема. Хай собі в Африці живуть!

— Ти ось пополуднуй та оббіжи нашу ферму — вона обгороджена колючим дротом і не така вже велика, щоб ти її за півгодини не обійшов. Познайомся, щоб знав, де що. А за провідника буде тобі Бровко. Ось я його зараз із ланцюга спущу. Бровко, це — Дем'яно. Дай йому лапу!

Бровко лапи не дав. Він цього для незнайомих не робить. Тільки махнув хвостом — мовляв, гаразд, я не вкушу, і побіг підтюпцем поруч Демка.

Біля хати ріс садок: кілька вишень, яблуня, дві груші, горіх, слива й малина, що вже червоніла й вабила до себе пахучими гронами ягід. Спереду красувалися квіти: троянди, чорнобривці і ще якісь, що їхніх назв Демко не знав. Добре, що хоч знав троянди й чорнобривці. "Квіти — то для дівчат", — казали вони з Івасем. Але насправді Демко дуже любив квіти...

Демко з собакою обійшли ферму при самім дроті. З лівого боку виднілась маленька, досить пошарпана хатина — хтось у ній жив. "От якби там був хлопець мого віку або й декілька..." — подумав Демко. Але нікого на подвір'ї не видно. З лівого боку жодної оселі, зате темніє лісок. "Отам уже я побуваю!" — вирішив Демко. Спереду прослався досить гарний асфальтовий шлях, що ним приїхала Демкова родина з міста. Тихо й самотньо, і трохи сумно, а проте — цікаво.

4. Немає часу бавитися

Демкові здавалося, що на фермі все гаразд. Квіти цвітуть, кукурудза вигналась вище від Демка, рясні зелені кущики виявились картоплею, що десь там під землею

росте потаємно, а скільки її — ніхто не знає. Огірочки такі манюсінькі, як цяцьковані; зелені помідорчики більше схожі на виноград... Ще якісь рослинки на грядках, а що то — Демко не знає. Здається, все росте й наливається соком, а проте тато тільки головою хитає й бідкається: "І коли ми все це поробимо?!"

Рано-вранці забамкав веселий дзвоник. Демко зіскочив із ліжка й вибіг подивитися, що це означає. Може, тут, на фермі, такі порядки, що й улітку до школи ходити треба? От цього Демко вже не хотів би! Виявилось, це тітка так кличе всіх до сніданку.

— Петро любив ще вдосвіта вставати, і, поки я зготую сніданок, він хтозна-де дінеться. А син наш дуже міцно спав, так що й для нього дзвоник був доцільний. А як бував у нас щедрий урожай, то ми часом студентів на літо наймали, теж без дзвоника не добудишся... А тепер буду вас усіх скликати.

Ну й смачні ж на фермі сніданки! Смажені ковбаски, свіже масло, домашній хліб... І чому всі люди не живуть на фермі?! А після сніданку тато перебрав команду.

— Жінки, чи дами, чи леді, як уже вас називати, — помийте посуд і виходьте полоти буряки й моркву. А я з Демком думаю всю траву до обіду покосити.

Тато щотижня косив траву в місті біля їхнього будинку. Часом Демко йому допомагав — збирав покошену траву до мішка або згрібав залишки грабелями. Але тут?

— Тату, нащо її косити, вона ж така гарна, і квіти в ній ростуть... Хай собі трава до самого даху росте, як у преріях!

— Треба косити, сину, хоч би для того, щоб було чим корів годувати. Сіна для них на зиму треба запасти. А влітку вони самі себе прогодують, ось ми їх зараз на пасовисько виженемо.

Тітка Марта розчинила двері, і з хліва поважно вийшли дві корови.

— Знайомся, пане Дем'яне: це — Лиска, а ота — Куца.

Корови приязно подивилися на Демка й подались знайомою дорогою на пасовисько. Їх і провадити не довелось, отак собі самі йшли, наздоганяючи інших корів, що виходили з сусідніх ферм.

— А там далі їх забере наш пастушок, Денні. Колись, як буде час, можеш йому допомогти байдики бити.

— А що то за байдики? — запитав Демко. Він такого слова не знав.

— То так говорять в Україні. "Байдики бити" означає нічого не робити. Справді, пасти корів легко, якщо вони в шкоду не йдуть. Але як забредуть у чуже поле та потолочать пшеницю, це вже біда. Фермери будуть сильно сердитись!

З хліва почувся страшенний вереск, наче там із когось шкіру здирали. То кувікали голодні свині, вимагаючи сніданку.

— Допоможи мені, Демку, — попрохала тітка. — Став оцей цебер на возик та вези до хліва й давай потроху свинкам, кожній окремо, бо там є такі, що все самі поїдять, а іншим не дадуть; а ті будуть кувікати цілий день.

— А чи не можна стільки дати, щоб усім вистачило?

— Ні, свині, як і люди, дієту тримати мусять. Як будуть затовсті, похворіють.

Демко невміло, але з задоволенням узявся до цієї праці. Свині й поросята заверещали ще дужче, але потім, одне по однім, затихли і стали хапати їжу та задоволено рохкати. А наївшись, вони порозлягались і заснули. Мама стояла з решетом на подвір'ї й годувала курей та гуску. Гуска сичала на курей і відбирала у них зерно. Мама її проганяла, але гуска не боялась мами; скоріше мама боялась гуски...

— А чого в тітки Марти тільки одна гуска? — спитався Демко.

— Бо більше не треба. Взимку, як менше роботи, тіточка любить писанки писати, а гуску тримає, щоб із її яєць великі писанки робити.

— То, може б, вона ще й струся завела? Ото була б писанка!

— А чому б і ні, коли б тільки той струсь захотів тут мешкати. Він не любить таких умов, та й для нього прийшлося би окрему домівку будувати!

— Демку, іди косити, я чекаю! — гукав здалеку тато.

Демко бачив, що тато вже сидить на моторовій косарці.

— О, це чудово, не треба руками пхати, як у нас удома. Напевно за п'ять хвилин усе покосимо!

— Не так уже й за п'ять хвилин... Вдома травник — як клаптик, а тут чималий луг, та ще й між кущами й деревами треба маневрувати. Ну, дивись, як прилаштувати мішок, та йди слідом і загібай те, що я не захопив. А потім, може, й тобі дам трохи покосити.

О, що за щастя! Косити такою косаркою — це ніби автомат керувати. Недарма Демкові сон такий приснився. Вдома тато нізащо не дав би йому керувати автоматом, а тут — дасть. Хоч і не справжнім автоматом, але дуже подібно. А поки що з Демка вже піт струмував. Трави лишалося досить — чи то мішок дірявий був, чи трактор не в порядку, але намахався хлопець і вправо і вліво. А пес слідком біжить та підгавкує. І йому, в його кудлатому кожусі, чомусь не гаряче. А Демко скинув сорочку — ще гарячіше! То від роботи!

— Гаряче, як у пеклі, — каже Демко.

— А ти там був? — сміється тато.

Добре, що є на світі пообідній відпочинок. До вечора все покосили і прибрали. Мама з тіткою напололи цілі гори бур'янів.

— Віднеси це коровам, — сказала тітка.

Зійшов місяць. Кури вже заснули. Корови Лиска й Куца щось жували, свині тихенько рохкали. Пес ліг коло Демка, а біля нього ще й кіт Циган. Вони жили досить мирно, по-приятельському.

"Оце добре! — подумав Левко. — Скільки я просив тата й маму ще й святого Миколая, щоб дали мені песика чи котика, а вони все казали "не можна". А тут раптом і песик, і котик, і навіть без листа до святого Миколая. От тільки біда, що нема коли з ними бавитись..."

5. Нові друзі

Лиска й Куца жалібно мукали. Навіть без годинника вони прекрасно знали, що їм час іти на пасовисько, а їх не випускали. Нарешті Куца заревла на весь голос, аж тітка

Марта вибігла подивитись, що з нею. Але з хліва не випустила. Бо через які півгодини мав приїхати ветеринар і перевірити здоров'я тварин. Це робилося щороку, і тепер якраз той час настав. Ветеринар ствердив, що всі цілком здорові.

— Відведи їх, Демку, до череди. Не знаю, чи самі вони дорогою не звернули б у чиєсь поле...

Демко незадоволено почухав чуприну. Він ще не звик до корів і боявся, щоб Куца не буцнула його своїми короткими, але гострими різками. Вона тиха й сумирна, але хто її знає! Проте треба до всього привчатись. Взяв батіжка й погнав корів узбіччям дороги. Спочатку йшли полем, а потім повз малі, як у тітки Марти, фарми, відгороджені від шляху невисокими тинами. Через тин хилилися стиглі вишні й іще зелені сливки, і, якби це було в місті, Демко не втримався б від спокуси... Але тут він боявся сусідів — та й не варт було цього робити, бо ж у тітки Марти цього добра не бракувало... Чуже смачніше, але...

Раптом щось ззаду гаркнуло, і в Демкову штанину вчепився зубами величезний вівчур. Отак підступно, без попередження! Демко вперіщив його батою, і пес відскочив, але не відступив: присів на задні лапи, вищирив ікла й загрозово гарчав. Ще мить — і знову вчепиться в Демка, тепер, мабуть, і в саме тіло. Прорвана штанина звисала, як шмата. Не довго думаючи, Демко перескочив через паркан і опинився у чиймсь дворі. Пес стояв по другім боці паркану й гавкав на всю пару. З хати ніхто не виходив. Але з-за хати надбігав ще страшніший ворог: бугай із похиленою вниз головою і наставленими просто на Демка рогами. Оце вже не жарти! Тут лютий бик, а там — оскаженілий пес! Що робити? Демко вирішив перескочити через паркан назад на шлях і якось улестити або відігнати батою собаку. Згадав про шматок пирога, що тітка дала на дорогу — можна цим відкупитися... І в цю мить біля хати з'явився хлопець, на вигляд трохи старший від Демка. Бугай одразу підняв роги догори й потюпав геть.

— Ти до кого? — спитався хлопець.

— Я... ні до кого. Я від пса втікав.

— І на мого Ангуса натрапив! З вогню та в полум'я, як кажуть. А хто ти такий і чого тут бродиш?

— Я тіточчиних корів на пасовисько жену... Ой, а де ж вони? — і, обірвавши розмову, Демко кинувся з двору, а хлопець за ним. Пес, побачивши їх, відійшов набік. Корови були недалеко: пішли пастися в кукурудзу й розкошували. Хлопці вигнали їх — добре, що фермер не побачив.

— То ти небіж тієї української фермерки, що живе під лісом?

— Так, ми приїхали їй допомогти.

— Добре зробили, бо їй дуже тяжко. Сусіди не раз їй підсобляли, але в них і в самих робочих рук бракує. Тепер їй буде легше.

— Мене звуть Демко. А тебе?

— А я — Джордж. Скільки тобі літ?

— Дванадцять. А тобі?

— А мені одинадцять.

Демко здивувався: молодший від нього, а виглядає старшим. Міцні плечі, м'язи на руках випинаються, засмагле на сонці лице. Тільки очі веселі, дитячі.

На пасовиську зібралось чимале товариство. Крім пастуха Денні, тут ще ганяли двоє хлопців з отарою овець під наглядом двох вівчурів (один із них був саме той, що так налякав Демка. Тепер пес удавав, що не помічає свого недавнього ворога). А ще тут їздили на конях дві дівчини, а на віжках вони вели ще двох коней. Джордж познайомив товариство з новим сусідом, але розмова не клеїлась.

— Ви ходите в школу? — запитав Демко так, аби щось сказати.

— Тепер ні, а взимку — так, — відповіла одна з дівчат. — Тепер ми працюємо.

— А ми в місті влітку відпочиваємо, бавимось.

— Наша забава — робота. Інакше на фермі бути не може.

— А, це міський панич, білоручка, — насмішкливо завважив Сем. — Прибув сюди на сонечку погрітись!

— І зовсім ні, — образився Демко. — Я з першого дня працюю. Я з татом косив, і свиней годував, і ось корів сюди пригнав.

— Велика робота! — глузував далі Сем. — Ти, мабуть, зовсім утомився. Напевно, вже й додому пішки не дійдеш. Сідай на коня! Чи, може, не вмієш?

— Умію, — сказав Демко (а де там він умів!..).

Одна з дівчат подала повід. Джордж легенько підсадив Демка. Демко ледве не перекинувся, але якось втримався.

— Гоп! — гукнув Сем і ляснув коня по крупі. Кінь помчав галопом. Дівчата погнали навздогін. Демко спочатку радів, що отак відразу погарцював верхи на коні, хотів би, щоб тато його побачив, але скоро відчув, що біда. Кінь хвицав, форкав, намагався скинути вершника. Демко й сам би зліз, якби міг. Учепився обома руками за шию коня, а той зовсім розходився — може, думав, що хлопець хоче його здушити!.. Врешті, Демкові закрутилось у голові, він розняв руки й упав у траву на уздоріжжі. Дівчата перелякано нахилились над ним, а здалеку надбігли хлопці...

— Ти живий, Демку? Ти не забився? — питала стривожена Ненсі. — Вибач, ми ж не знали, що ти не вмієш... У нас тут, на селі, всі їздять на конях, а ті, що приїжджають з міста, то знають, хоч як триматись на коні, а ти...

— Я не забився. І нічого не болить. Просто кінь мене не знає, а я його. Дякую вам, що дали мені коня. Колись я це зроблю краще, як познайомлюсь із вашими кіньми.

— Добре, добре, ми тебе навчимо. Ти до нас прихोдь. Ми хоч багато працюємо, але й розважатися вміємо, тільки в нас інакші забавки. Ми любимо спорт, змагання на кращий догляд тварин, досліди з рослинами. А також перегони, стрибки, риболовлю. Не тільки хлопці, а й ми, дівчата. Ми навіть випереджуємо хлопців!

— Хто? Кого?! — озвалися хлопці. — Випереджуєте тоді, коли ми піші, а ви на конях.

— А ви нас випереджуєте тоді, як ми на конях, а ви в авті, та й то не завжди, — не здавалися дівчата.

Демко сказав, що йому вже пора йти додому, й подибав якомога прямо, щоб не було помітно, як він покалічився. А вдома проскочив у свою кімнатку, помився,

помастив йодиною обдерте коліно й перевірів, чи всі кістки цілі. Здається, всі. З тим він пішов до вечері, бо тітка Марта вже баламкала у свій дзвін.

6. До церкви

Липнева спека. Ще рано, а вже біля вісімдесяти за Фаренгейтом. Не дивно, що й спати не хочеться. Дзвінок кличе до сніданку, і Демко йде до столу в піжамці, бо далєбі не знає, що до церкви вдягати. Так гаряче!

— Вдягай білу сорочку з короткими рукавами й вишиту краватку. Щоб знали, хто ми такі.

— А ви також у вишите вдягнетесь?

— Ні, ми з твоєю мамою вдягнемо легенькі сукні, без вишивки. Ваших краваток вистачить. Якби ще й ми рясні вишиті блюзки вдягли, то люди в церкві перестали б молитись та стали на нас дивитись...

Причепурені й гарні, всі сіли в татове авто й поїхали миль за дванадцять до найближчої церкви, куди з'їжджались усі фермери й їхні гості. Священик, високий і міцний, як усі фермери, провадив службу досить швидко, скорочено. Взимку він трохи розтягує, а влітку, особливо в жнива, не хоче людей від праці відривати. Бо земля, поле, збіжжя, господарство мають свої вимоги.

У церкві Демко зустрів усіх своїх знайомих — Джорджа, Сема, Ненсі, Луїзу й Рея, а крім того ще з десятків інших дітей, з котрими тут же й познайомився.

— Ти, мабуть, добре подряпався? — пошепки запитав Джордж.

— Еге. Тільки не кажи іншим, — признався Демко.

— Нічого, перший раз і мені так було. Зате вже не будеш боятись.

Після служби селяни не розходились. Ще не постигло збіжжя, й кукурудзу було ще зарано збирати, тож усі були раді побачитись та порозмовляти. Жінки із сестрицтва приготували каву й перекуску, тож ніхто не квапився додому.

— Що каже бюро погоди? Коли дощ буде? Вже його нам ой як потрібно! Чи варто наймати поливачі?

— Почекай іще. Вітер пахне вологою. Якщо сьогодні вночі не пройде дощ, прийдеться поливати. А то ж чималі гроші коштує...

— Я буду город поливати, тіточко, — пообіцяв Демко.

— О, якого чемного хлопця ви маєте! — завважив фермер. — Тільки що приїхав, уже до праці береться, не так як інші пани-білоручки. Чи він також українець?

— Таж бачите, що вишиту краватку має.

— А вона вишита?! Я думала, що то витканий взір, — придивлялась фермерова дружина. — Хто б міг таке вишити, так тоненько та дрібно!

— Це наше мистецтво! — гордо промовила тітка Марта.

— Знаємо, знаємо, це схоже на ваші писанки.

— Ви ваші вишиванки на стейтовий ярмарок вивезіть, — порадила паніматка. — На виставку! І буде заслуга всьому нашому повітові і вашій Україні. Я ваші вишиванки бачила на світовому ЕКСПО, — додала паніматка й запнула: — Тільки там було написано, що вони — російські, рашен...

— Росіяни виставляють не тільки українське мистецтво, як своє, — пояснив тато.— Але ми свого не віддаємо! Ми словом і ділом домагаємось незалежності України і тут бережемо її мистецтво. В найкращих музеях є наші вишивки, різьба, писанки, кераміка, картини.

— Я можу, коли побажаєте, показати вам, як ми вишиваємо й малюємо, всі можуть пересвідчитись, що то наше і нічیه інше мистецтво, — заявила тітка Марта.

— Та ми вже знаємо. Але ви всім на ярмарку покажіть. Я поговорю з комітетом, щоб вам приділили місце.

7. Пугало

У неділю Демко ходив героєм, і коліно начебто не боліло. А в понеділок розболілось...

Та якби тільки коліно, а то і крижі, і плечі, і руки... Устав вранці — як каліка, ходити не може. І таке його зло пойняло, що аж-аж-аж... Не вийшов на дзвоник до сніданку. Тітка Марта заглянула до кімнати.

— А ти це чого вилежуєшся?!

— А чого маю вставати? — буркнув Демко.

— А їсти, а тоді — працювати.

— Не хочу ні їсти, ні працювати.

— Овва! Що з тобою? Чи тебе часом не обмінили?

— Я ще дитина. Інші діти їдуть до Флориди й на Гавайї і там нічого не роблять. А чого я мушу?

— Поки що не мусиш. Гаразд, поснідай і знову лягай.

Демко вийшов до кухні, занюхав яєчню та й з'їв аж два яйця. Тоді вийшов надвір і сів під грушею. До нього підійшла гуска, трохи просичала, дзьобнула подряпане коліно (знала, куди влучити!) та й пішла віднімати їжу від курей. З повітки вийшов тато, замазаний у мазут. Він лагодив авто.

— Ну, бісові горобці хочуть усю кукурудзу видзьобати. Та ще малиною ласують на закуску!

— Кукурудзу хай би їли, аби малини не чіпали. Я ж її так люблю! — обізвався Демко.— Може б, ми їх потруїли, тих розбишак?

— Е ні, труїти їх шкода, та й користі вони приносять багато.

— Користі? Яка з них користь?

— Якби ти знав, скільки комах поїдають горобці! Оце ж і є користь від них.

— То виходить, горобці є на те, щоб їсти комах?

— Частково.

— А для чого ж тоді комах?

— А щоб було що горобцям їсти, — засміявся тато.

— Якщо вже вони такі корисні, то хай їдять комах, а не малину й кукурудзу. Я, тату, візьму батіг та й буду їх від малини проганяти.

— А що ж, пробуй, відганяй.

Демко взяв пужално й почав хвиськати у всі боки та відганяти горобців. Спершу

птахи страшенно перелякались, відлетіли геть і не з'являлися хвилин із десять. Потім надлетіли перші сміливі розвідувачі, а за ними й ціла зграя. Зацвірінчали на сто голосів та й кинулись лавою на малину. Демко бігав-бігав, забувши навіть про поранене коліно, але швидко стомився й мало не заплакав.

— Тату, нічого я їм не вдію...

— А ти зроби пугало.

— Що? Що?

— Опудало таке. Піди до тітки, хай дасть тобі якого шмаття, капелюх, ось маєш кілок — змайструй щось таке страшне, як бачив по телевізору, щоб горобці боялись. Вони будуть думати, що то — жива людина, та й не насміляться красти.

Демко назбирав різного мотлоху, довго майстрував і спорудив таке страховище, що аж сам злякався. Опудало махало порожніми рукавами — здавалося, що то живі руки. До капелюха Демко прив'язав ще й дзвіночок. Вітер повіє, дзвіночок обізветься — і навіть найсміливіші горобці полякалися.

— Тепер бери миску та й нарви малини — для їжі й на варення.

А збирати малину — справа почесна. Крім Демка, тітка нікому цього не доручала!

— Ти вмієш грати на піяніні, то й малину можеш зривати. Лише делікатні, музичні пальці надаються для малини. Інші тільки гілля поламають і знищать багато незрілих ягід.

Справді, Демко два роки вчився грати на піаніні. Йому так не хотілось, але мама змушувала: іди і грай. Без ніякої філософії! І Демко грав. А от тепер пригодилася музика для малини! А як уже дійшло до музики, то хоч у тітки (слава Богу!) не було піаніна, Демко склав собі пісню і співав її, закушуючи після кожного слова малиною:

Ой ти, пугало моє,
Як же добре, що ти є!
Будеш горобців лякати,
А я собі піду спати.

8. Торнадо

Рясні дощі знову змінилися сухою спекою. Вітер зривав хмари пилу й куряви, аж дихати не було чим. Тітка вже двічі наймала поливальну машину. Вона ходила на низеньких, невидимих ніжках з одного краю поля в другий і якось заміняла дощ.

Одного вечора задзвонив з міста дядько Микола. Він повідомив, що вранці дзвонили з фабрики, казали, щоб тато прийшов до управи. Того ж вечора тато виїхав до міста.

— Може, на працю кличуть. Якщо вввтра не повернусь, то зателефоную.

Другого дня по обіді вітри розгулялися. Небо потемніло, а потім почорніло. Поміж хмарами простромлювались яскраво-червоні смуги, ніби щось горіло.

— Радіо повідомило, що можна сподіватися торнадо, — стривожено промовила тітка. — Йде в наш бік, але це ще не означає, що вдарить. Воно дуже химерне, ніколи не можна визначити його шлях.

— Мамо, а в Україні теж бувають торнадо?

— Там бувають бурі і гурагани, такі, що дерева виривають з коренем, але таких жахливих буревіїв, як торнадо, нема. Торнадо бувають тільки в Америці й в Австралії.

— Годі вам розбалакувати! — крикнула тітка.— Треба готуватися.

— А що ж ми можемо зробити? — розвела руками мама.— Якби це в місті, то побігли б ховатися в підземку або хоч до підвалу, а в тебе ж і підвалу нема, отак собі хата на помості...

— У нас іще ніколи не траплялося торнадо, але мій покійний Петро приготував схованку. Отам у кутку подвір'я він викопав глибокий рів і дошками прикрив, ще й каменюкою зверху привалив. Але лишив вхід до нори. Поки що треба корів відв'язати, двері у хлівах позачиняти, щоб хата від тиску не розірвалася...

— А може б, я в хаті лишився? — промовив Демко.— Я ляжу в ліжку, як Аліса, то може, й мене торнадо занесе в країну чудес...

— Ти вже завеликий, щоб у таке вірити! Краще слухай радіо й тікай, як почувеш, що біда.

Торнадо налетіло швидше, ніж його чекали. Цим разом воно таки завітало сюди, непрохане й небажане... На обрії з'явилася чорна хмара з довгим хвостом, що волочився по землі й немовби пиломомом змітав усе на своєму шляху.

— Тікаймо в нору! — крикнула тітка, смикаючи за руку Демка, що, немов заморожений, стояв на місці й не міг відірвати очей від величезного чорного страховища. Нарешті безтямно побіг за тіткою, оглядаючись, чи мама теж іде. Попереду них до ями стрімголов ускочили Бровко й Циган. Чутно було, як ревли корови й верещали свині. Кури кудкудакали щодуху. І раптом вони затихли. Ні, не затихли, тільки навколо так загурчало, наче над самою головою пролітала ціла сотня літаків. Здавалося, що вони падають просто на тітчине подвір'я. Земля стугоніла, вив і ревів вітер... Десь щось тріщало, падало... У схованці стало геть темно. Демко заплющив очі з переляку. Мама сіпнула його за руку й штовхнула додола, щоб лежав. Тітка притулилася до нього й тяжко дихала... І раптом гуркіт став віддалятися, затихати... І стало тихо-тихо... Крізь отвір у ямі пробилось денне світло.

— Тітусю, торнадо вже пішло? Воно більш не вернеться?

— Пішло і не вернеться! Воно ніколи не повертається. Хай би зовсім десь згинуло! Виходьмо на світ Божий!

Хата стояла з розчахнутими дверима. Два вікна вибиті. Двері в хліві розчинилися, і Лиска з Куцою блукали по подвір'ю. Півень заспівав своє "ку-ку-рі-ку!", ніби провіщав радість, що всі живі й здорові.

— Яблуня одна пропала, Петрова улюблена, — бідкалася тітка.— Гляньте, як її скрутило, і яблучка вже майже достигли, раннього вона ґатунку...— Тітка обіймала зламаний стовбур і плакала...

— Не плач, Марто, краще задзвони до сусідів та запитай, як вони...

— Я краще задзвоню до шерифа, про всіх разом довідаюсь, а то й не знаю, до кого першого дзвонити.

Виявилося, нікого не вбито й не поранено, але в одній родині stodолу на тріски

розвалило.

— Це оті, що третя фарма від нас у напрямку до міста. Вони недавно перевезлися — молоде подружжя з дитиною, ще й хати не збудували, жувуть у трейлері. Біда та й годі!

— А як же тато? — запитався Демко з тривогою.

— Тато в місті, не турбуйся про нього. Якщо й там торнадо побувало, тато напевне мав куди заховатися.

— А якщо він саме тоді авто їхав? Де б він дівся на шляху?

— Я ж тобі кажу — не турбуйся й нас не тривож. Якби з ним що трапилося, нам би вже повідомили...

— А якби...— знов почав Демко, але мама затулила йому вуста долонею.

— Он краще йди та погодуй kota й песика, бо вони зі страху дуже голодні.

Тато приїхав надвечір, та ще й не сам: з Лідою і Дмитром. Вони мають у коледжі коротку перерву, то теж захотіли на фарму. Про торнадо вони нічого не знали, прибули веселі й радісні.

— Ой, тату, що тут було, що тут було! Як сто тракторів по голові їхали! — розповідав Демко.— А ти навіть не знав?

— Та звідки? Америка величезна і радіо сповіщає тільки про дуже значні події. Хто ж буде передавати через радіо чи телевізор, що одну стодолу десь на фермі розтрощило?..

— Не тільки стодолу, а й нашу яблуню...

— О, це прикро. А яку саме? Може, її ще можна врятувати?

— Ні, не можна... Стовбур зовсім відтятий.

— Ну, то навесні нову посадимо. Я тобі, Марто, на день народження яблуньку подарую. Добре, що тільки й усього...

9. Поміч

Після церкви молода родина Лідманів сиділа в садочку. Неллі вже змінила білу сукню на сині короткі штанці та білу безрукавку, а її чоловік Джек бавив на колінах маленьку Кеті.

— Гоп, гоп, Кеті! Кеті їде на конику! Гоп! Гоп!

Кеті задоволено реготала й просила:

— Ще, тату! Кеті хоче гоп-гоп!

У ворота ввійшла ціла процесія, майже всі, кого Лідмани бачили вранці у церкві. Тільки всі перевдяглись у буденне, і кожен щось із собою ніс. Спереду йшли чоловіки з довгими прирізаними дошками. Далі троє коней везли хуру, навантажену важкими колодами. За возом ішли молоді хлопці в солом'яних брилях: хто з молотком, хто з сокирою, хто з пилкою. За ними маршували діти з гвіздками, мотузками, дротом. Нарешті, жінки й дівчата з відрами, великими горщиками, різним начинням і кошами з харчами. Останньою крокувала молода красуня з величезним пирогом на розмальованій таці. Дійшовши до хати, селяни зупинились двома рівними рядами, а красуня вийшла наперед, уклонила господарям і урочисто промовила, подаючи їй коровай: — Добридень вам, любі сусіди! Ми прийшли вам допомогти, як і належиться

сусідам. Громадою збудуємо вам стодолу.

Одразу приступили до праці. Мама з тіткою Мартою пішли розкласти вогнище — бо ж у трейлері на таку громаду не навариш. А жвава праця ой як збуджує апетит!.. Поки щось приготуєш, всі будуть голодні. Джек хапався до всього, хотів працювати більше від усіх, але частіш не в лад. Молодий ще, життям не навчений.

— Ти краще придивляйся та навчайся. Бачиш, зразу біда на тебе впала, не встиг ти ще нічого навчитися. Та й немає в нас зайвих інструментів. На кожні руки — один. Хіба що тримай та подавай, що треба.

Бідолашний Джек не знав, що діяти. Тоді пішов до трейлера, виніс акордеон і заграв веселої, бадьорої пісні.

— Оце якраз те, що нам треба. А ти "Індіка в соломі" вмієш?

Джек це вмів. І всі працюючі співали, і праця аж горіла в руках. Не хотіли навіть перерви на обід, але жінки позганяли робітників з драбин. Посідали в холодку і з насолодою споживали їжу.

— А ми й не знали, що такі голодні! — говорили селяни.

До пізньої ночі продовжували працю. А діти? Демкові друзі-однолітки працювали, як дорослі. Демко думав, що вони з нього, "панича з міста", будуть сміятися, але ж ні: дали й йому важливу працю — приносити все, що потрібно, щоб не треба було злазити раз у раз із драбини. Ліда теж знайшла працю: готувала лимонад, мила посуд, малу Кеті бавила.

— Я в місті цілий місяць на пляж ходила і не засмагла так, як тут за один день. Як повернуся, подруги заздрити будуть. Спитають, де так гарно загоріла, скажу — у Флориді!

— Обережно, не попечись, бо шкіра злізе і пропаде твоя краса, — остерігала Неллі.

Дмитро ж, майбутній інженер, відбував тут практику: озброївся лінійкою, мірилом, олівцем і вираховував та позначав, де треба різати, а де з'єднувати і як саме. До нього ставилися з великою пошаною й називали "інженером", хоч він тільки студент.

Ще кілька разів збиралися сусіди всією громадою й побудували Лідманам стодолу, незмірно кращу від тієї, що розвалилася.

10. Всі готуються до свята

Немає більшого свята для фермерів, аніж стейтовий ярмарок. Навіть День незалежності блідне в порівнянні з ним, бо ж, урешті, Четвертого липня — один день, а ярмарок триває два тижні. Це — свято великої родини фермерів, на яким вони зустрічаються, показують свої найкращі досягнення, досвідом діляться, вибирають собі машини й знаряддя, купують і продають худобу, насіння, торгуються, складають умови — і також веселяться, та ще й як! Гуляють, знайомляться, молодь шукає собі приятелів або й наречених.

До ярмарку готуються увесь рік. Кожен фермер хоче похвалитися, відзначитися. Бо ж ярмарок — це змагання за найкраще. Синю, червону або білу стрічку можна дістати за найкращого коня, бика, корову чи овечку, за найдобріше зерно, за найпахучіші троянди, за найсолодший мед і найсмачніші пироги. Тож кожний мріє про першість.

— Мамо, — казав Демко, — як ти думаєш, а я міг би вийти на змагання?

— А з чим? Ти ж тільки-но з міста прибув, то й не викохав ні бичка, ні свинки, ані навіть курочки.

— Але я навчив кота лапку давати. Кота! А це не так легко, це ж не собака. Хай хто спробує! А також кіт мені миші приносить, як упіймає.

— Ну, то вже маєш що їсти, — засміялась тітка Марта.

Але Демко навіть не звернув уваги на її дотеп. Він продовжував настирливо:

— Мамо, тіточко Марто, невже наш Циган не міг би хоч би білу стрічку здобути?!

— Ні, на стейтовий ярмарок таких тварин не виводять. Треба корову, або кабанчика, або хоч овечку... До того ж, треба зареєструватися ще на початку року й довести, що ти сам цю тварину виплекав... Ти вже спізнився. Може, наступного року, як Куца телятко приведе...

Пожурився Демко — але нічого не зробиш... Тоді він пристав до спілки з Семом, що готував до показу теличку швейцарської породи. Сем навчав Демка, як її годувати, щіткою чистити, купати мало не щодня... Теличка прегарна, кароока, з білою зірочкою на лобі. Вона смішно брикала по подвір'ї й легенько буцалась. Демко був переконаний, що Зірка (так її звали) здобуде перше місце.

А в тітки Марти в хаті теж готувалися. Паніматка не забула про українські вишивки і здобула в комітеті дозвіл на виставку. Виявилось, в навколишніх селах жило кілька українців, а вони прикликали на поміч своїх друзів з міста. Вирішили зробити величезну писанку з пап'є-маше і вийти з нею на стейтову парад. Місцева вчителька, знавець таких штук, навчила, як робити паперову кашку, і скоро писанка, висока аж до стелі, була готова. Тепер тітка Марта її розмальовувала.

— Оце так писанка! — казав Демко. — Яка птаха її знесла? Може, струсь?

— Може, динозавр?

Писанку й інші прикраси майстрували ввечері, а вдень, як звичайно, робота. Демко ніколи не думав, що на фермі її так багато. Справді, тут не посидиш. То свині їсти вимагають, то птахів треба відганяти, то квіти полити. А тут іще нові обов'язки: за ворітьми при дорозі поставила тітка Марта стіл, повиносила коші з овочами й городиною та й загадала Демкові продавати. Написала на папері, що почім, — от і торгуй. А вдома, як Демко ще був малий, він грався у крамницю. Пригадував, що одного разу прибіг до мами й запитав:

— Мамо, а хто гроші має давати: той, хто продає, чи той, хто купує?

От який він був тоді дурненький! Тепер Демко добре знає, що без грошей нічого не купиш. А той, хто продає, гроші бере. Цікаво, скільки-то він наторгує? Став хлопець коло свого краму і набрав дуже поважного вигляду. Довго й чекати не довелось: спинилось авто, і до Демка наблизились дві жінки:

— А що коштують сливки?

Демкові так хотілося, щоб у нього щось купили, і він сказав ціну на п'ять центів нижче того, що позначила тітка. Жінка взяла два кошики.

— Нате вам ще й огірок! Він дуже свіжий і смачний...

З дороги завертало вже друге авто. Купили огірків, груш і молоді картоплі. Демко вже брав повну ціну. Гроші складав у кишеню, а коли не вистачало дрібних, то видавав здачу сливками:

— Ось вам п'ятдесят центів і дві сливи, гаразд?

— Гаразд, гаразд. Добрий з тебе продавець. Ану, як смакують ці груші? Досить добрі, солодкі. Куплю в тебе ще й груш.

А тоді покупців раптом не стало. Їхали-їхали, та й нема. Чи то загаряче, чи поспішали й не спинялись... Пішов Демко пообідати. Тільки сів за стіл — авто трубить. Пішов, кошик помідорів продав. Тільки взяв ложку в руки — знову трублять. А поки вийшов надвір — вже нікого нема. Нетерплячі якісь! Надокучило Демкові даремно чекати, виніс дзвоник і написав, щоб дзвонили, як щось хочуть купити. Сів на ґанку, читає. Аж тут і дзвоник обізвався. Демко побіг чимдуж — нікого нема! Ну, думає, це мене, мабуть, хлопці піддурюють. Задзвонили і втекли. Але де ж вони сховаються, коли при дорозі ні дерева, ні куща? Заглянув навіть під стіл: нікого, за скриньками теж. Пішов до хати — знову хтось дзвонить!

— А от я тебе впіймаю! — скрикнув Демко і — впіймав kota.

Циган лапкою торгав дзвоник, бавився. Оце так кіт! Шкода, що його на ярмарку виставити не можна: і лапку дає, і миші дарує, і дзвонити вміє...

Другого дня взявся Демко свій крам рекламувати. Вийшов на дорогу, глянув на стіл, повкладав коробочки з малиною, коші з огірками й помідорами, а поміж ними молоденьку кукурудзу. Виміряв оком, якого розміру літери найкраще видно з авто, добув паперу й повиводив рівненько такі написи: "Найкращі в світі сливи", "Найсолодша на весь стейт малина", "Наймолодша кукурудза", "Найзеленіші огірки" і так далі — все "най-най-най"... Авто стали знову заїжджати.

— Ану, де той найспритніший у світі продавець?

Увечері тітка Марта не могла очам своїм повірити:

— Ніколи в нас не було такого виторгу, навіть як Петро був живий! Я вже не маю нічого на продаж, усе пішло.

— А що, як люди взавтра приїдуть?

— Скажемо, щоб приїхали через два дні, як нове виросте!

11. Ярмарок

І ось цей радісний день настав. Напередодні, з самого ранку з усіх боків потяглися до столиці довгі валки автомобілів, тракторів, різних машин. З віконець причепів визирали спантеличені, перелякані коні, корови, вівці. Свині кувікали, мов на ґвалт. Це була модерна сільськогосподарська симфонія!

Демкова родина вибралась раненько, бо сподівалася зустрітися на самім ярмарку з танцювальною групою й учасниками з інших місцевостей. Демко хвилювався не на жарт. Він так хотів вивести на показ хоч одне звірятко, а от виведе самого себе! Керівник танцювальної групи, якимось побачивши Демка, сказав: "От саме тебе нам бракує!"

— Я ж не вмію танцювати! З мене Сем і Джордж сміятися будуть, скажуть: "А от ще

маємо ведмедя напоказ!" І чого доброго причеплять мені синю стрічку ззаду до штанів! Не піду нізащо!

— А як ти не підеш, то й ми не підемо! — заявили хлопці навідріз. — У нас одна дівчина без пари. Та ти спробуй, може, тобі й сподобається...

Демко спробував — і диво! Сама музика повела його в танець. Він закрутився і заскакав, вигадуючи досить дивні фігури.

— Браво, браво! Та ти — вроджений талант! Тільки вчись танцювати не сам-один, а з нами разом. Ставай, дивись на нас!

Виявилось, що самому танцювати легко, а в гурті багато важче, бо треба робити рухи не такі, як хочеться, а однакові для всіх — і не помилитися.

— А як у мене ніс засвербить? — прикинув Демко.

— Терпи. Не можна ні чухатися, ні чхати, ані шнурки зав'язати. Треба тримати ритм і такт.

Невдовзі Демко навчився "тримати ритм і такт" — і керівник групи зостався задоволений.

— Все буде гаразд. Соло не танцюватимеш, стій на місці й крути Маринку, а вона буде витанцювувати за вас обох. І тримайся трохи ззаду, не вискакуй наперед.

Цілий тиждень мама шила Демкові вбрання і такого бравого козака з нього зробила, що аж глянути любо! Тепер Демко вже хотів танцювати. Але своїм фермерським приятелям, на всякий випадок, ані слова про цю справу не мовив. Зайшов у хлів, де примостився Сем на ніч із своєю теличкою. На біду, теличка щось нездужала. Чи то в сніні якого жука з'їла, чи на недобру траву натрапила — лежала на соломі й жалібно дивилася на Сема сумними очима.

— Зірочко, люба, що з тобою? Встань, напийся водички. Встань!

Зірка випила трохи води з Семових рук, але вставати не хотіла.

— Вона перепочине і одужає, Семе, — потішав приятеля Демко. — Хай спить, і ти теж засни. Ходімо в наш намет.

Але Сем не пішов до намету. Він розклав похідне ліжко й лишився спати тут же, у хліві, біля телички. Та й не він один: майже біля кожної тварини ночував її господар, щоб допильнувати її перед вирішальним показом.

Наступного дня відбулось урочисте відкриття ярмарку. Головною вулицею ішла довга і пишна парада: попереду губернатор із дружиною й маленькою донечкою, за ним його вищі урядовці, а тоді королева ярмарку та її князівни, артисти, кльовни, що розсипали навколо цукерки й роздавали бальйончики, шкільні оркестри, дитячі спортові дружини... Далі йшла українська колона: спереду Демкові батьки із транспарантом "Україна"; далі Ліда в полтавському українському убранні, з соняшником у руці, тоді танцювальна група, що і в колоні йшла, танцюючи "Метелицю", а за ними... велетенська писанка на платформі. Це вже робота тіточки Марти! Присутні зустріли нашу колону бурхливими оплесками. Такого вони ще ніколи не бачили. За українською колоною пішли учасники виставок: фермери на тракторах, сівалках, сортувалках; фермерські діти на кониках, жінки, вбрані в сільські костюми, а наостанку — малеча,

що грала на своїх цяцькових інструментах і вчиняла такий страшний шум! Але на ярмарку — хто б сподівався тиші?!

По обіді — змагання за першість. На арену виводили, може, із тридцятьо коней; їхні господарі спершу їхали кроком, а потім галопом, повертали коней, їхали задки, наказували коням спинитися. Судді обдивлялись кожного коня, обмацували, дивилися й на хвіст, і на копита. Визначали гідних нагороди, а тоді викликали наступну групу змагунів. З Демкових сусідів виграв аж три перших нагороди за коней заможний фармер Дітер, батько Рея й Ненсі. Одного коня вивів Рей, другого — Ненсі, а третього — сам Дітер. Коні виплекані, стрункі, гарної масті, добре натреновані — бездоганно слухалися своїх вершників. Демко сидів у амфітеатрі й не міг очей відірвати від такого видовища. Особливо вправно керувала конем Ненсі, привітна дівчина, що навчила й Демка їхати на коні і часто давала йому коня на кілька годин.

Фарма Дітерів — це якесь чудо. Величезна, обладнана різноманітними машинами, комбайнами, радіозв'язком, навіть комп'ютерами. Сам Дітер і не працював у полі; він сидів у величезнім бюрі зі скляними стінами, звідки міг бачити далеко свої лани й пасовиська, а як треба, брав і далековид. Він безперервно дзвонив телефоном або до нього хтось дзвонив, викликав когось комп'ютером на розмову, підписував листи, що йому приносила вбрана по-міському секретарка, або приймав відвідувачів. Він продавав сою й кукурудзу навіть за кордон.

— Це ж не фарма, а фабрика! — казав Демко.

— Так, фабрика-фарма, — згодився тато. — У нього й людей працює стільки, як на фабриці. Навіть мама піде туди на жнива.

Отож цей Дітер і на ярмарку був зайнятий розмовами й торгами, а син і дочка пильнували худоби. По обіді відбулось змагання на кращих телят. Джордж гордо вивів свого Ангуса і напевно дістав би винагороду, якби ж Ангус не вчинив таке, як було з Демком: наставив раптом роги й добре буцнув одного з суддів. Цього було досить. Суддя мовчки вказав Джорджеві на ворота, і хлопець, похнюпившись, вивів свого улюбленця з арени. Демко бігцем подався до сусіднього будинку, де виводили на змагання теличок. Там на нього нетерпляче чекав Сем.

— Де ти пропадав? Зараз наша черга. Зірка нервується, бо звикла до тебе. Бачиш, як до тебе лащить?

Теличка й справді полюбила Демка, що вже більше від Сема її доглядав та підгодовував. Більше від Сема — бо Сем мав повні руки іншої роботи.

Теличка зачарувала суддів. Вона поводитись бездоганно і синю стрічку отримала легко. Хлопці вивели Зірку з арени, а тоді підстрибнули з радощів і обнялися. Сем навіть поцілував теличку в її білу зірку.

А ввечері почався концерт.

— Ну, Демку, ми цікаві побачити, як українці танцюють. Мабуть, гарно, еге?

— Непогано, — усміхнувся Демко. Він нікому не сказав про свою участь. Та й узагалі мав намір сховатися десь ззаду, щоб люди не бачили, як щось переплутає.

Але не так сталося, як гадалося. Сцена ж відкрита, кругла, з усіх боків однаково

видно. "От біда! — думав Демко.— Куди ж я тепер сховаюся? Хіба що в середину?"

Так би він і зробив, але його пара, кучерява Маринка, хотіла показатися якнайкраще й тягла Демка наперед. Стараючись не дивитися на публіку, Демко прислухався до музики, ноги самі заскакали в такт швидкому танку, і він закрутився з Маринкою, як вихор. Нестямився, як танець закінчився і буря оплесків гримнула навколо. Найдужче плескали в долоні Демкові друзі.

— Браво, Демку, браво, українці! — кричали вони.

Писанка й українські строї також усім сподобались. Біля стендів товпились люди з міст і сіл, розпитували...

— Демку, посидь біля виставки, мені треба піти до управління, — попросила мама.

— А Ліда? Хай вона посидить, я не вмію. Як будуть питати, що я розкажу?

— Розкажуй, що знаєш, а як ні, кажи, що за чверть години я повернусь. Ну, не розбалакуй. Сідай на стілець та вважай, щоб ніхто нічого не взяв.

Демко сів за столиком. Відвідувачі придивлялись до вишивок, книг, різьби, брали їх в руки, а Демко просив, щоб були обережні та не розбили чого.

— Невже це справжні яєчка? — питала одна пані.

— Так, від курки, — упевнено відповів Демко. Це він знав.

— І це велике?

— А це — від гуски.

— А чи всі українці вміють так розмальовувати яєчка?

— Ні, не всі, — відповів Демко.— Моя тітка вміє, а я ні.

— А ця гарна різьба, звідки вона? — зацікавився якийсь пан.

— Майстер вирізьбив, — знайшовся і тут Демко.

— Гарна, гарна робота. А чи я міг би цю річ купити?

Демко подумав. Мама нічого не сказала про продаж. Але якщо хтось хоче купити, то чому й не продати? Якщо можна продавати капусту й огірки, то чому не касетку?!

— Можна, — повагавшись, сказав Демко.

— Скільки вона коштує?

— Скільки вона коштує?

Демко поміркував хвилину і сказав найвищу ціну, що міг придумати:

— Десять доларів.

— Ось маєш, — сказав пан і взяв касетку.

Незабаром повернулась мама.

— Ну що, як господарював?

— Досить добре. Розповідав людям, що знав, і продав одну касетку.

— Касетку?! Яку? Може, ту, що отут стояла?

— Так.

— Ох лишенько! То ж велика цінність, позичена з українського музею. І за скільки ж ти продав?

— За десять доларів...— похнюпившись, промовив Демко.

— От біда! Слухай, сину, а ти б того пана пізнав?

— Думаю, що пізнав би.

— То біжимо його шукати!

І, доручивши виставку Ліді, мама потягла Демка за руку в натовп. Знайшли того пана! Він тримав у руках касетку.

— Шановний пане, я дуже прошу вибачити нас, — звернулась до нього мама, — але мій син, не знаючи справи, продав вам музейну річ. Це ж не наше майно, і ми не можемо її нікому ані дати, ані продати. Будьте ласкаві, візьміть назад ваші гроші. А як будете в місті, зайдіть до української крамниці, там є великий вибір мистецьких виробів. Я певна, що там ви знайдете подібну касетку.

— Я розумію, — сказав пан, — і вибачаюсь у свою чергу. Ось ваша касетка.

І, ще поговоривши про українське мистецтво, мама з Демком узяли музейну касетку й, полегшено зітхнувши, вернулись до українського стенду. Там якраз спинився сам губернатор із дружиною, і Ліда з ними весело розмовляла, показуючи спосіб виготовлення писанок. А намалювавши писанку, нагріла її на свічці, витерла хустинкою і подарувала захопленому губернаторові.

12. Залишаємось!

Щотижня їздив Демків тато до міста на реєстрацію та на перевірку. Кожного разу родина з тривогою чекала на нього: вибігали на шлях, відкривали ворота й відчиняли дверцята авта. Кіт і пес також вибігали назустріч татові й чекали на добру вість.

— Ну що? Вже покликали на працю?

— Якби покликали, то я б лишився там, — сумно усміхався тато. — Навпаки, ще сто двадцять робітників звільнили. Дайте мені повечеряти, а тоді вчинимо велику сімейну нараду.

Повечерявши, тато якось урочисто сів у своє улюблене крісло; мама, Демко і тітка Марта присіли на канапі й чекали, що ж то він скаже.

— Я говорив із Миколою та його жінкою... Ми надумались, що можна було б нам назовсім перебратися на ферму.

— Назовсім? І дядько Микола, й тітка Олена, і Ліда, і Дмитро?

— Ні, тільки ти, я і мама. Нема надії, що мене знов покличуть до сталеварні, а сидіти без праці я теж не можу. Дядько Микола має працю, він буде й далі жити в місті, а нашу частину дому буде рентувати, все ж нам яка копійка перепаде. Ліда хай вчиться в коледжі, а ти будеш тут ходити до школи.

— А мама? А її праця?

— Мама буде працювати в Дітерів.

— От і добре! — втішився Демко. — Мені більш подобається жити в селі, ніж у місті. Тут усі всіх знають, один одному допомагають, тут є коні, я можу їздити, скільки хочу, а пізніше й свого власного коника дістану — правда, татку?

— Поки що ні, — відповів татко, — але як розбагатіємо...

З того, що мама й тітка не виявили великого здивування, Демко здогадався, що вже вони й раніше говорили про переїзд на село. Ну, нічого, дорослі мають свої справи, а діти — свої. Все ж таки тато із Демком радиться...

— А є ще одна справа, Демку. З цієї невеликої фарми хіба що сама тітка Марта могла б прожити, а нас же четверо, треба й Ліду вивчити, а потім і тебе. Треба щось ширше розгорнути, більше землі купити. От якраз сусіди продають два акри землі, ми могли б купити.

— То й купи, — згодився Демко.— А що ми на тій землі посадимо?

— А як ти думаєш?

— Я думаю — кукурудзу! Всі її тут сіють і добрі гроші здобувають.

— Не вийде, Демку. По-перше на кукурудзу, щоб її продавати, треба багато більше площі. А головне — тіточчин трактор старий, часто псується, нема в нас ні сівалки, ні комбайна. А машини коштують тисячі доларів, а таких грошей у нас нема...

— А якщо садок насадити? Для садка не треба комбайна? — запропонував Демко. Очі його сяяли.— Вишень, слив, абрикос, яблук насадимо, га, тату?

— Це було б добре, синку, але тут є перешкоди. Кілька літ пройде, поки той сад підросте та почне родити. Крім того, треба вміти його доглядати, а я ж майстер сталеварні, а не садівник. Без досвіду сад може пропасти.

— То що ж тоді нам робити, тату? — затривожився Демко.— Що ж ми могли б почати?

— Я думаю, що ми могли б насадити на тих двох акрах полуниці. Вони ростуть швидко, на другий рік вже й зародять, а я вже трохи знаюся на цій справі, та й Марта навчилася з телевізійних лекцій. Полуниці треба удобрити, підпушувати та добренько поливати, от вони й родитимуть. Посадимо і ранні, й середні, і пізні сорти, та й пустимо людей, щоб самі собі й збирали. Пам'ятаєш, як ми колись на фермі збирали?

— Пам'ятаю. Тільки якщо всі люди будуть стільки ягід їсти, як я, то ми небагато заробимо. Але якщо по п'ятдесят центів за фунт... Тату, а скільки ми заробимо за рік? Тисячу доларів?

— Ой ти, купець! Спершу треба їх посадити та виростити, а тоді вже й гроші рахувати.

— Я буду їх сам поливати, татку, і пугало поставлю!

— Сам ти пугало! — засміявся тато.— Але без жартів, я думаю, що саме це нам слід зробити. Великих грошей не маємо, але ж і ми дещо заощадили, і Марта трохи заробила...

— І я наші овочі продавав — також багато грошей заробив! — не втерпів Демко.

— Еге ж, ти й на ярмарку десять доларів заробив, — усміхнулась мама.— Але треба сказати, що ти таки добрий хлопець, і може, ще з тебе неабиякий фермер вийде!

Отак вони й лишилися на фермі і почали нове життя.